

Petrik Emese

AZ EMBERI ÉLET SORSFORDULÓINAK KUTATÓJA

Researcher of changes of fortune

Lajos Katalin és Tapodi Zsuzsanna Mónika (szerk.): *A hagyomány burkai.* Tanulmányok Balázs Lajos 70. születésnapjára. Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár 2009.

HATÁROKAT ÁTÍVELŐ ÉLETPÁLYA

„Ha a gömb felszínén próbálok futni, eklektikus vagyok, és sosem találok meg az egyetemes vallásosságot, legfeljebb szintetikus leszek. Ha azonban eléggé elmélyülök saját hagyományomban, túlépek nyelvem határain. Amint haladok az általam »alapvetőnek« nevezett réteg felé – amit mások más úton érnek el, e mélyfúrással csökkenteni tudom a távolságot köztem és más hagyományok között. A felszínen hatalmas a távolság, de ha lemegyek a mélybe, közelebb érek a másikhoz, aki ugyanazt az utat járja.” Így vall Balázs Lajos tanárember, szaktudós és szervező, aki székelyföldi iskolákban román nyelvre oktatta a gyerekeket. Pályafutását 1965-ben kezdte román szakos tanárként a Balánbányai Általános Iskolában (1965–1968), majd két évig (1966–1968) a Csíkszentsimoni Általános Iskola igazgatója volt. 1973 és 1980 között a Megyei Pionírtanács elnöke, majd 1989 és 2000 között a csíkszeredai Márton Áron Elméleti Líceum román szakos tanára. 2001-től a csíkszeredai Sapientia EMTE egyetemi docense, a román–angol szak alapítója, tanszékvezetője, 2008-tól pedig a Gazdaság- és Humántudományok Karának kancellárja. Pionírvetőként programok, vetélkedők, kulturális fesztiválok megszervezésében működött közre. Hosszú éveken át rendre nyilvánosan szóvá tette azt a tarthatatlan helyzetet, hogy a magyar anyanyelvű gyermekek a számukra idegen román nyelvet és irodalmat ugyanazokból a könyvekből tanulják, mint az anyanyelvi románok. Tanári munkájáért 2000-ben a Romániai Magyar Pedagógusszövetség *Ezüstgyopár díjjal* tüntette ki.

Pedagógusi hitvallását így fogalmazta meg: „A meggyengült, megroppant, elkopott, megroskadt, megfáradt pedagógus idegrendszere, lendülete, ereje, sugárzása, szelleme, szóval a pedagógus életműve hol kereshető? A megmunkált élet felületén.”

A köszöntés jegyében (is) készült ünnepi kötet szerzői igazodtak az ünneptel érdeklődési területeihez, remélve, hogy ily módon az embertudományok iránt érdeklődő olvasókat is megszólítják. Ajtony Zsuzsanna (Csíkszereda) kutatási területe a szociolingvisztika, a szövegnyelvészet és az identitáskutatás, Barabás László (Parajd) Marosszék néprajzával, az erdélyi magyar népszokásokkal és népi színjátszással meg a vallási néprajzzal foglalkozik, Barna Gábor (Kunszentmárton) pedig a vallási néprajzzal, vallásantropológiával, búcsújárással, valamint a vallásos mozgalmakkal és társulatokkal (főbb kötetei: *Néphit és népszokások a Hortobágy vidékén*, Bp.1979.; *Búcsújáró és kegyhelyek Magyarországon*, Bp.1990.; *Az Élő Rózsafüzér kunszentmártoni társulata*, Szeged 1999.). Bíró Béla (Köpec) esztéta, irodalomtörténész, publicista, Nicolae Bucur (Csíkszereda) filológus, George Irimias (Csíkszereda) viszont legutóbb *A nyelvtani szabályok módosulása és az aszimmetrikus kétnyelvűség* című kutatási programban vett részt. Kiss Zsuzsanna Éva (Sepsiszentgyörgy) a LINEE projekt keretében a székelyföldi magyarság többnyelvűségi nyelvpolitikai helyzetének felmérésével, valamint a többnyelvűség nyelvi ideológiai vetületeinek feltárásával foglalkozik. Kürti László antropológus kutatási területe a populáris kultúra, a nemiségkutatás, az interetnikus kapcsolatok, a politikai szimbólumok, a média-antropológia, a helyi társadalom és a helytörténeti vizsgálódások. Nicolae Mecu az Irodalomtudományi és Irodalomelméleti Intézetben első fokozatú kutató. Mohay Tamás (Budapest) érdeklődési köre a paraszti gazdálkodással, a migrációs folyamatokkal, a népi vallásossággal és a tudománytörténettel kapcsolatos. Nagy István (Marosvásárhely) jelenleg a Bonyhádi Evangélikus Gyűjtemény vezetője, muzeológusa. Peti Lehel (Héderfája) kutatási területe a moldvai és erdélyi falvak társadalmi és vallási életének működése, jelenleg a kolozsvári Nemzeti Kisebbségkutató Intézet kutatója. Pieldner Judit (Sepsiszentgyörgy) írásai az irodalomtudomány és a filmesztétika témaköréhez kapcsolódnak. Tapodi Zsuzsanna Mónika (Szatmárnémeti) kutatási területe az irodalmi kánonok, valamint a kultusz és az irodalom összefüggései. Tódor Erika Mária (Gyimesfelsőlok) a kétnyelvűséggel, nyelvpedagógiával, valamint a román mint második nyelv oktatáspolitikai és tanulás-szervezési hátterével foglalkozik, míg Verebélyi Kincső a folklorisztika tudománytörténetével, magyar és európai népszokásokkal, továbbá a népi díszítőművészettel. Voigt Vilmos (Szeged) szakterülete a magyar és összehasonlító folklorisztika, a vallástudomány és a jeltudomány. Zsigmond Győző (Torda) a történeti szájhagyomány, a néphit, a népi játék, az etnomikológia és a helynevek területein járatos (főbb kötetei: *Néprajzi tanulmányok*, Bukarest 1997, *Erdélyi politikai viccek 1977–1997*, Bp.1997, 2006., *Égítést és néphagyomány*, Csíkszereda 1999., *Gomba és néphagyomány*, Sepsiszentgyörgy – Budapest, 2009).

KORUNK ÉRTÉKHORDOZÓJA: A KÖZÖSSÉG EGYETEMESSÉGE

„Kulák származása” arra kényszerítette, hogy a Bukaresti Egyetemen próbáljon román tanári oklevelet szerezni. A csíkszentdomokosi népszokásokkal is román szakos tanárként kezdett foglalkozni, s doktori disszertációját szintén ebben a tárgykörben védi meg, románul. Irodalomtanárból belső indíttatása révén, autodidakta módon, önerőből válik magyar néprajzossá, kutatóintézetektől és ösztöndíjaktól távol. Egyetemes érvényre igényt támasztó következtetésekre jut: „Célom, hogy minél szélesebb társadalmi palettán vizsgáljam az emberi sorsfordulókkal összefüggő bármilyen jelenséget.”

A népszokások kutatásában Balázs Lajos a 20. század elején elismert francia etnológusnak, Arnold van Gennep-nek az átmeneti rítusokról szóló klasszikus elméletét választotta vezérelvéül: „A születés, házasság, halál szokásvilágának szentelt három monográfia egyik alapsajátossága az, hogy a hatalmas folklóranyagot, amit három évtized alatt felgyűjtöttem, Arnold Van Gennep rítuselmélete szerint rendszereztem, értelmeztem, »világítottam át«, ami nem kevés munkát és kihívást jelentett számomra.” A rítusok ily módon három szakaszra tagolódnak: az elválasztó, az eltávolító és a beépítő vagy beavató szakaszra. A nemzetközi és a magyar folklorisztika meg szokáskutatás többi ismert egyéniségétől – Mircea Eliadétól Dömötör Tekláiig, Kunt Ernőig – bőven merít munkássága során. A nemzetközi szakvélemény egyöntetű méltatását Mohai Tamás összegzi a kötet bevezető részében, ünnepi köszöntőként: „Balázs Lajos újra megkeresi a részben az egészet, a kicsiben a nagyot, anélkül, hogy az egyediből általánosítana. Mindig a teljeset, az egészet keresi. Könyveiben a szokáselemeket, a hiedelmeket, a véleményeket, ítéleteket, a normákat és a normaszegéseket, a szankciókat, a lelki belső folyamatokat máshol alig tapasztalható mélységekig tárja fel és elemzi. Egyesíti a szinkron és diakron szemléletet: az élő szokás teljességét éppúgy bemutatja, mint a generációk során keresztül megragadható változásokat. Amennyire támaszkodik a másokkal folytatott beszélgetéseire, legalább annyira a saját tapasztalataira, figyelmes részvételére lakodalmakban, halotti rítusokban, a falu egész életében. Így válik képessé arra, hogy értékeknek, ítéleteknek ne csak a megfogalmazását, hanem az érvényesítésüket, gyakorlati szankciókban megmutatkozó működésüket is megragadhassa.”

„Egyedüli vagyok a magyar néprajzkutatásban, aki az emberi élet sorsfordulóit ugyanazzal a módszerrel, illetve felfogással, ugyanazon a településen belül tárta fel” – vallja egy helyen Balázs Lajos. Csíkszentdomokos az egyetlen kutatási terepe – trilógiájának ez a települési koncentráció az egyik különleges értéke. Első kötete a lakodalmi szokásokat és költészetet tartalmazza: *Az én első tisztességes napom* (Párválasztás és lakodalom Csíkszentdomokoson, 1994); a

második a halotti szokásokat: *Menj ki lelkem a testből* (Elmúlás és temetkezés Csíkszentdomokoson, 1995); a harmadik pedig az anyává, szülővé válás első lépéseit öleli fel: *Szeretet fogott el a gyermek iránt* (A születés szokásvilága Csíkszentdomokoson, 1999). Azt fürkészi, mi szervezi egésszé, rendszerré az általánost és az egyedit, a múltot és az állandót, a megkopott, értelmét veszített gesztusokat és a jelképerejű, megrendítő közösségi megnyilatkozásokat. Az ő nevéhez fűződik egy sok szerkesztős helytörténeti monográfia megszerkesztése Csíkszentdomokosról (1999). Része volt a székelyföldi hadifoglyok emlékeit tartalmazó könyv létrehozásában (*Történetek a fogságból*, 1997) és megírta családja kulákságának rövid történetét (*Kuláksors*, 1999). A „nyugtalan lelkiismeret balladáái” keretében lélektanilag átgondolt elemzést írt a román *Manole mester* és a magyar *Kőműves Kelemen* balladák hasonlóságáról és különbségeiről. Tartalmas beszámolókat közölt a polgárosodás falusi folyamatairól, a népi jogszokások elveiről és gyakorlatáról, a népszokások értékvilágáról. Megírta a nemzeti türelmetlenség gyászos eseményének, a második világháború végén történt csíkszentdomokosi vérengzésnek a történetét. Finom érzékkel fogalmaz olyan jelenségről, amelyek már csak rekonstrukció által ismerhetők meg, mint például az angyalozás, vagy a Csíkszentdomokosra Moldvából áthozott ún. százeles feleségek története.

Első könyve előszavának kulcsgondolataként Csoóri Sándort idézi: „Léthelyzeteket s mítoszerejű látomásokat nemcsak eredetmondák, mesék, dalok s népballadák őriznek, hanem egy-egy remekműként megformált népszokás is. Amely nem más, mint »történelem alatt« élő közösségek metaforába sűrített története.” Balázs Lajos ezen gondolatát éltetve köszöntik Őt barátai és kutatótársai.

METAFORÁBA SŰRÍTETT TÜKÖR-TÖRTÉNETEK

Balázs Lajos a népi közösségek múlt–jelen–jövő létvonalát Foucault tükör metaforájával határozza meg: „A tükör, lévén egyfajta hely, végső soron utópia. A tükörben ott látom magam, ahol nem vagyok, a felszín mögött megnyíló irreális térben, ott vagyok, ahol nem vagyok, árnyékként, amely önmagamként adja nekem önnön látványomat, s lehetővé teszi, hogy ott szemléljem magamat, ahonnét hiányzom: ez a tükör utópiája. De egyben heterotípiája is, hiszen a tükör valóságosan létezik és bizonyos módon visszahatást gyakorol a helyre, amit betöltök; a tükör működése következtében, mivel ott látom magam, hiányzóknak vélem magam a helyről, ahol vagyok. E valamiképpen rám szegeződő tekintet révén visszatérek önmagamhoz az üveg túloldalán lévő virtuális tér mélyéről, újra önmagam felé fordítom pillantásomat, és felépítem magam ott, ahol vagyok; a tükör heterotópiaként működik tehát, méghozzá abban az értelemben, hogy a helyet, amit elfoglalok önmagam üvegbéli megpillantásakor, egyszerre

teszi tökéletesen reálissá, az őt körülvevő tér egészéhez kapcsolódva, és tökéletesen irreálissá, hiszen csak akkor válhat érzékelhetővé, ha átkerül a túloldal virtualitásába.” E szemlélete szinte valamennyi tanulmányban megéled.

Voigt Vilmos a kötet egyik legátfogóbb tanulmányaként a gyakorlatban vonultatja végig népi kultúránk kép- és létvilágát, a kezdetektől napjainkig: *Az „első” magyar népi kultúra* a mohácsi csatáig tartó magyar középkorban formálódott meg; *A második jobbágyság* a Mohácsot követő fél évezred létvilága, melyre az európai művelődési áramlatok közvetlenül hatottak (pl. a kivégzett I. Károly angol király száműzött udvari papja, Isaac de Praeumont Basire II. Rákóczy György meghívására 1664-től fiának a nevelője, majd a gyulafehérvári kollégium professzora); *A népelet a Habsburgok uralma idején* korszak legvégén következik be a „magyar néprajz” felfedezése, illetve az új magyar irodalom megteremtését szolgáló törekvések; *Az utóbbi másfél évszázad: fellendülés, elmúlás, újrahasznosítás* – a szabadságharc leverése után modernizálódás következik be (utak, vasutak, cséplőgépek és nagy gőzmalmok jelennek meg) és a föld adásvétele megindul; *Interethnica Hungarica* a magyarság sokrétű kapcsolata más népekkel, etnikumokkal. A magyar népi kultúra ezer szálon kapcsolódik környezetéhez, mégis egyedülálló: „A magyar szinte mindent képes volt mástól gyorsan átvenni, nyitott és alkalmazkodó kultúra – ugyanakkor mindig önmaga maradt, és sokszor megérthetetlen nemcsak a külvilág, hanem a maga számára is. Egységes kultúra – ugyanakkor számtalan belső különbségekkel és vitákkal” – állítja Voigt Vilmos. 1848 és 2009 között a falusi élet két értelemben is teljesen átalakult. Előbb az ország fellendülése ellenére is konzerválódott, sőt még ki is teljesedett, látványosabbá vált. Később viszont a társadalmi konfliktusok, sőt katasztrófák következtében nemcsak csökkent a jelentősége, hanem szinte már el is múlt.

Az átmeneti rítusok fogalma Európa-szerte beépült a szorosabban értelmezett antropológiai, folklorisztikai és etnológiai tudományos szakkifejezések közé, szokás- és jelenségegyütteseket jelölnek meg vele, állapítja meg Verebélyi Kincső. *Az Átmenetek – rítusok* című tanulmány a személyközi kapcsolattartásban, az egyének szerepmegformálásában szakrális és személyes döntésen alapuló átmeneteket mutatja be, a hozzátartozó gazdag szakirodalommal. A magyar folklorisztikában megszokott elnevezés, az élet fordulóihoz kapcsolódó szokások nem feleltethetőek meg az átmeneti rítusok névvel, mert az előbbi analitikus, az utóbbi szintetikus megnevezés. Arnold van Gennep méltatói, életrajzírói kidomborítják az *Átmeneti rítusok* című tudományos munkában, hogy a leg részletesebben az élet fordulóihoz kapcsolódó szokások kerülnek bemutatásra. Mindazok a szertartások, amelyek a valamilyen helyzetből egy másik helyzetbe, illetve a valamilyen világból egy másik világba történő átmenetet kísérik. Van Gennep átmeneti rítusainak hatékonysága a társadalomban betöltött szerepük-

ben rejlik, oly módon, hogy azok megőrizték a szentséggel való kapcsolatukat is. A modern rítusjellegű cselekvés vizsgálatai azt állapították meg, hogy ez a kapcsolat megszűnt, a szimbolikus cselekvésformák társadalmi jelentősége viszont megmaradt.

Barabás László *Állandó és változó a marosszéki húsvéti szokásokban* című tanulmányában a népszokások szerepkörét világítja meg jelenünkben. A népi hagyományok felújítása egyes csoportok és intézmények identitáskeresésének fogódzójává vált. Egyszerre jelentkezett a hagyományápolás, a beleélés és a hagyományos szokásoktól való távolodás, sőt a visszautasítás is, ami sokszor feszültségekkel jár. A kilencvenes évek utáni fordulat a falvakban hozta a legkevesebb változást. A szokásrend állandósága a hetvenes években kialakított közösség értékrendjének felelt meg. Ilyennek bizonyult a kilencvenes években a jobbágyfalviak, csikfalviak és nyárádszentmártoniak húsvéti sonka határkerülése és öntözése, amely egyszerre volt gazdag komoly, szertartásos és játékos elemekben, amint a felnőttkor küszöbén lévő ifjakat nagykorúvá avatták. Ahol megmaradt a legényélet rítusa, ott még él ez a szokásrend. Ide sorolható továbbá a rigmányiak kántálása, amely egyszerre húsvéti és farsangi szokásjáték, a szentháromsági közösség húsvéti szokásai, valamint Nagy István *Kétnyelvű Betlehemes játékok* vándorelemei, a füzéri szlovák–magyar betlehemes játék (Gyivicsán 1992), illetve a bábtáncoltató betlehemes játékok (Szacs vay 1987).

Barna Gábor *A rózsafüzér társulatok tárgyi világa* című tanulmányából meg tudható, hogy a megvásárolt rózsafüzért megáldják, s az így nyer szentelményi erőt. Anyaga rendkívül változatos: természetes magvakból éppúgy készülhet, mint mai korunkban műanyagokból. *A Rózsafüzér Királynéja* folyóirat 1942-es januári számában található írásból (*Miből készül a rózsafüzér?*) kiderül: a láncra fűzött olvasószemeket fából faragták vagy esztergályozták. Felhasználták a rózsafát, a cédrusfát, a hársfát, a körtefát, a kókuszpálmát. Hársfából faragta és esztergálta olvasóját rodostói száműzetésében maga Rákóczi Ferenc. Kedvelt volt a szaru, a csont és a nemesfém (ezüst, arany), a természetes anyagok közül pedig a gledicsmag. A fiatalok rózsafüzére inkább világos színű, az időseké sötét. A rózsafüzér használata a gonosz lelkek, ártó erők eltávolítására s az ember védelmére máig megfigyelhető. Az áldott állapotban lévők is maguknál hordják rontás ellen. A pólyásgyerekekre szintén ráteszik, hogy megvédje a gonosztól, a lidércről, a nyomó szellemektől – és ájtatossá teszi őket. Ha szerelmének a lány rózsafüzért ajándékoz, akkor egyre jobban szereti. A szentolvasót általában használójával együtt eltemetik. Az álmat Peti Lehel a népéletben nem szubjektív tapasztalatként értelmezi és vizsgálja, hanem a róla szóló elbeszélés képezi a vizsgálat tárgyát, amely különböző kulturális mechanizmusok és társadalmi gyakorlatok eredménye, mint például az emlékezés, a felejtés, az értelmezés... Az álmokat a látomásélményektől, illetve -elbeszélésektől a természetfe-

lettivel való kommunikáció technikai különbségei révén különbözteti meg. A *Krizishelyzeteket artikuláló vallásos tartalmú álmok egy moldvai csángó településen* című tanulmányában Peti Lehel a válságszituációkat előrevetítő álmokat és a kollektív katasztrófára figyelmeztető jeleket egy vallásos értelmezőrendszer részeként vizsgálja. Az álomélmény és a vele kapcsolatos kognitív műveletek a krízishelyzetekben fontos közeget biztosítanak az egyént érő fenyegetettség artikulációjára, helyzetének értelmezhetőségére. A szerző által bemutatott álmokban az egyén számára ellenőrizhetetlen történések jelennek meg: társadalmi konfliktusok, természeti katasztrófák, politikai válságok. Ezekben az időszakokban az álmok „kulturális erőforrásokként” védekező mechanizmusokként működnek, olyan „kognitív orientációs tényezőkként, amelyek egyéni és egzisztenciális közösségi problémák értelmezéséhez járultak hozzá”. Jelentős szerephez jutnak a kollektív értelmező ideológiák, amelyek vagy az elbeszélte álom több személy általi értelmezése, vagy pedig az egyén számára adott kulturális értelmező szimbólumok egyéni működésbe hozása révén történnek meg.

Gomba és népi kultúra kapcsolatának kutatása során jött létre az 1950-es években az etnomikológia. Az eltérő kultúrákban ugyanis éles különbségek figyelhetők meg. A mexikói indiánoknál komoly gombakultusz volt. A gomba görög szóval az „istenek eledele”, az aztékoknál „istenek húsa” a jelentése, míg a mikrofób népeknél az „ördög kenyere”, a „halottak eledele”. Az etnomikológia gyakrabban vizsgált területei a gombanevek, a gombák a népi gyógyításban, gomba és mitológia, gomba és táplálkozás, gomba és népművészet, gomba és játék. A magyar népi világ keretében Zsigmond Győző a gomba hihetetlenül gazdag szerepét, alkalmazását gyűjti a mai napig kiváló szakértelemmel. *A reneszánsz etnomikológiája, az etnomikológia reneszánsza* című ünnepi tanulmánya csupán ízelítőt nyújt számunkra: a magyar nép életében ételként, méregként (ember, illetve állat számára), áruként (pénzforrás), nyersanyagként (festékként alkalmazzák a Gyimesben a légyölő galócát a sajt sárgítására, dísz- és használati tárgy, ékszer, tűzgyújtó, játék készítése), tejoltó és oltóanyagként, díszítőmotívumként, jelképként (a halhatatlanságé, a termékenységé, szaporaságé, léleké...), gyógyszerként, időjárásjelzőként, tisztítóként, fertőtlenítőként, rovarirtóként, méhek füstöléseként, kábító- és bódítószerként, illatosítóként, halászkok ár vízjelzője (a Duna mentén, Decsen meggyújtott taplót használnak e célra), kenőanyagként, táblatorlóként, állatiasztóként (jóságörzés közben hosszú rúdra kötött meggyújtott taplót medve és farkas elűzésére használják), robbanóanyagként (Verespatakon az aranybányában időzítő robbanáshoz bükkfataplót is használtak), irányjelzőként, trágyaként, tömítőként (hajópadlóé és pajzsé), talizmánként, aphrodisiacumként ismeretes és alkalmazott. Bőséggel szerepelt a gomba például Mátyás és Beatrix lakodalmán a huszonnégy fogásból álló ünnepi menüsorban. A kutató jövőbeli célkitűzései közé tartozik a népi gombanevek

összegyűjtése, a történeti anyag rendezése, a magyar, román, német, finnugor, török, szláv és más gombanevek, etnomikológiai tudások közötti viszonyok tisztázása, rendezése.

IDENTITÁSKÉP A MÚLT LABIRINTUSÁBAN

„Nincs múlt idő. A múlt nem múlik el. Megőrizzük, ahogy a rég leégett erdők virágporát a tómeder iszapja. Ami volt, nem ér sose véget: megszűnik, és nem tud megszűnni mégse.” (Rakovszky Zsuzsa: *Kísértetek*)

Szintén ebben a kötetben található Tapodi Zsuzsanna tanulmánya *Az identitás elágazásai a múlt labirintusában* címmel, amely két díjazott kortársregényt vizsgál az identitás szemszögéből. Mindkét regény – Szilágyi István *Hollókő* és Rakovszky Zsuzsa *A kigyó árnyéka* – cselekménye a 16–17. század fordulóján játszódik, a török hódoltság, a 30 éves háború, a reformáció terjedésének időszakában, s mégis kivívták a kritika és a közönség elismerését az ezredfordulón. Az identitásválasztás korát éljük, s az újkori polgári emancipálódás periódusa a nemzeti transzcendencia olyan megélését is hordozza, midőn az államiság már megszűnt keretet adni a közösségnek. Megjelenik a modern kori társadalmi önreflexió, s újra kell definiálni a kollektív identitást. A két regény kiegészíti egymást. Szilágyi Istvánnál elsősorban a nemzeti, vallási és szociális, azaz a közösségi identitás problémái kerülnek előtérbe. Kidomborítja, hogy olykor a történelem és a történelmi szociologikum eleve kizárja az individuum személyiséggé válását. Rakovszky Zsuzsa regényszövege a személyes identitás válságát mutatja be hősnőjének, Orsolyának sorspéldázatával.

Lehetséges-e, szükséges-e az olvasót nézővé tenni? Az identitás válságára, az önmagunktól való elidegenedés folyamatára világít rá filmek és regények értelmezésével, hangot adva korunk egyik fő kérdésének: a művészet befogadásának egyetemes problémájára Pieldner Judit *Az olvasót nézővé tenni* című tanulmányával. Megnyitja a film és irodalom együtt-olvasásának a befogadói, az esztétikai tapasztalat medilitásának továbbgondolását. Kürti László tanulmányának címe érdekfelkeltő: *Miért táncolnak az idegenek?* A középkor végén és az újkor mezsgyéjén a megszilárdult polgári lét és erény ellentétpárjaként bontakozik ki a drótostót, a cigány, a zsidó és a török, mint az idegen egyik lehetséges reprezentációja. A civilizált ember mását jeleníti meg zenében, táncban, divatban és táplálkozásban. Az idegen már a meglévő hatalmi struktúra és rend megszilárdulása, és nem a hatalom elleni lázadás jelképe immár. Bármilyen szerepről is legyen szó, a farsang és a maszкура a másság meglétének erősítése. Tréfás, bohóckodó embertípusként a különbségek bemutatására hivatott. Ezt erősíti fel a szabatosság, a garasos poénok, az arc elrejtése, a nyelv ismeretlensége, a ruha kacabajkasága. Az alakoskodást mimetikus drámaként kell felfogni,

amely a társadalomban jelen lévő éntudat és a másságról alkotott kép vetülete. A komikumé a főszerep, a sztereotípiákat kinagyítják. Az idegenek nem saját individuummal rendelkeznek, csupán az idegen alakjának megjelenítői. A színjáték keretében beengedik, megvendégelik, megtisztelik, de idegenek maradnak és távozniuk kell. Ajtony Zsuzsanna tanulmánya címét George Bernard Shaw *Ember és vitéz* című darabjából kölcsönzi: „*Maga idegen: nem érezheti át anynyira a mi nemzeti ellentéteinket.*” E szavakat egyik bolgár szereplő intézi a svájcihoz, kidomborítva a két, kulturálisan különböző etnikai csoport számára az ellentéteket. A drámaíró csodás szellemiséggel oldja fel a szinte elvárásból adódó ideológiai ellentéteket. Dekonstruál és új jelentést ad a darab folyamán. Ajtony Zsuzsanna a gyakorlatban követendő példaként hozza fel a jelenünkben e szerzői megoldást.